

Kritika

könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv könyv

Harkai Vass Éva

A létezés misztériuma

Szabó T. Anna: *Elhagy.* Magvető, Budapest, 2006

Szabó T. Anna eddig megjelent öt verseskötete közül háromnak ilyen rövid, egyszerű címe van: *Nehézkesés* (1998), *Fény* (2002), *Elhagy* (2006). A két névszói kötet cím után ez a harmadik igei s a leglakonikusabb, hiszen alany és tárgy után kiált: ki kit hagy el? A címadó versben a szó szerint megnevezetlen anya az, aki „megszül és meghal és elhagy” (mármint a lírai ént), de a lírai én is ugyanezt a szerepet veszi fel, midőn megszüli az épp szíve alatt hordott gyermekét. S mi más a születés is, ha nem az anya testének elhagyása.

Szabó T. Anna legújabb verseskötetének van egy narratív magja, egy „epikus”-nak mondható alapszituációja, amely köré a költemények rendeződnek. Nevezhetnénk akár tematikus keretnek is, amely a szűkebb és tágabb értelemben vett családot fogja egybe. Adva van tehát egy férj és egy feleség, azaz egy anya és egy apa, hiszen mellettük ott egy két-három éves gyermek s egy kisebb, aki előbb magzatvízben úszik, majd a verstörténés során megszületik. Mindebből az következik, hogy a kötet verseinek tematikus hálójában részben az anyaság, részben pedig a szerelem, a meglelt harmónia szálaiból szövődik. A kör persze rugalmas és tágítható, hiszen a biológiai folyamat magában foglalja a felmenők jelenlétét, emlékét (az anyáét, a halott nagymamát) is. A versek szűkebb körének előterében mégis a másik, a férj, a költemények keletkezésének idején épp két-három éves (fiú)gyermek és a születőben levő, majd megszülető újszülött áll, középpontban a lírai énnel. A lírai én az origó, tőle vezetnek az érzelmi szálak a többiek irányába. Ezek a szálak fonják át a kötet verseinek versszubjektumait, s fordítva: e versszubjektumok hálózák be érzelmi szálaikkal a lírai ént.

Szabó T. Anna az emberélet olyan területeit járja be ezekben a költeményekben, amelyek érdekes módon nem megterhelt tematikus területei a

lírának, talán mert annyira (hétköznapi) adottak, talán mert magukban hordják a privát líra vagy akár a közhelyesség veszélyeit. Erre mégsem kerül sor. A kötet verseinek van egy hangsúlyos, de mégsem hivalkodóan hangsúlyozott feminin hanghordozása, hiszen a költemények a lírai ént épp már említett, anyai-házastársi szerepében világítják meg. A verseket egyrészt az teszi vonzóvá, hogy a keret egyszerre ad lehetőséget a nagyon személyes, nagyon szubjektív (egyedi, egyéni, intim...) megnyilatkozásra, másrészt pedig egy általánosabb, biológiai-antropológiai horizont megalkotását is lehetővé teszi. Ez utóbbi, általánosabb vonulat következtében a verseskötetnek megképződik egy olyan olvasata, amelyen belül kirajzolódik a létezés csodája, misztériuma (beleértve a létezés végességét is). A teremtés dicsérete ez, azokkal az emberi értékekkel egyetemben, amelyek aranyfedezetét a szeretet, a szerelem jegyében a másikhoz, másokhoz vezető szálak adják meg.

Hogy a létezés misztériuma mekkora erővel bír, az is bizonyítja, hogy felnőttet, gyermeket egyaránt a hatalmába kerít. Ezen belül is az emberélet fordulói azok, amelyek időről időre magukra vonják a figyelmet – különösen a lét két legfőbb titkát képező születés és halál. Nem véletlen hát, hogy a versek hároméves lírai hőse is el-eltöpreng ezen a misztériumon, előbb a halál, majd a fogantatás titkait fürkészve. Ámító-butító gólyamese helyett korához képest meglehetősen férfiasággal és az ezzel járó bátorsággal, jegyezhetjük meg, rekonstruált gondolatmenetének tagadhatatlan gyermeki bája pedig egyszerre villantja fel Szabó Lőrinc verseinek Lóciját és Weöres Sándor „kisfiúk témáira” írott verseit:

„Én dugtam be a magot?” A keze
gömbölyű, mozgó hasamon. „Dehogy.
Apa tette be.” „A köldökön át?”
Bólintok. Nézi, elgondolkodik:
„Honnan lehet ilyen magot szerezni?”
„Majd kapsz, ha megnősz. Ha lesz feleséged.”
„Lesz! Nekem, és az öcsémnek is”
jelenti ki, „és én leszek Apa!
Nagy leszek!” Töpreng, azután kivágja:
„Mindkettőjüknek én fogom betenni!”

(Egy hároméves)

A két végpont között pedig a kötet kilenc verskörén belül kibomlik a mindennapi élet képeiből kirakott kaleidoszkóp, a lét színes gazdagsága: szerelem, harmónia, távolság és közelség, egymásra találások, születés, születés, gyengédség, esendőség és növekedés..., betegség, leépülés, elmúlás. Mindezt azonban a kötet verseinek „végeredménye” mondatja az olvasóval, mert közletről egészen másként hatnak ezek a költemények. Mindenekelőtt

intimitásukkal. Megcsodálni például az alvó férfi talpát, s a szenvedélyes nézés eredményeképp leírni anatómiáját. Ezen az intimitáson belül tárul fel igazán, mi mindent rejt az, amit, jobb szó híján, kissé fellengzősen létnek, kissé hétköznapien pedig életnek nevezünk: egy esteledő udvart, a sarkon beforduló trolit, a fal sárgáját napnyugta előtt, lengő gömböket az almafán, őszi égen úszó páncélos varjakat, fenyőbontást, lakáskeresést, utazást egymás melegében, a szoba sötét terráriumát, sütkérezést a mélységek felett, napszakokat és évszakokat, alvást és ébredést („mennyi éles részlet” a rendezetlen, izgalmas káoszban belül!) – és fájdalmat, az elmúlással való szembenézést is. Szabó T. Anna verseiben mégis az életösztön az erősebb. Semmi oka rá, hogy ne ez diadalmaskodjon, hiszen a versek keletkezési pillanatában épp új életkezdések képződnek, indulnak, telnek. Gyönyörködni egy újszülött fején, közelharcot vívni egy kétéves gyerekkel... Ennek az életösztönnek egyik kulcsverse a kötetben az *Újszülött* című, amely rapszodikus szólamokban képezi le a mindenen felülemelkedő, mindent maga alá gyűrő evésösztönt.

A kötetnek van egy kétrészes, Lengyel Balázsnak címzett verse (*Örökség*), amely nem más, mint a mester(ek) „dicsérete”. A költeményből nem nehéz kiolvasni, hogy a követendő példa a Lengyel Balázs és Nemes Nagy Ágnes nevéhez köthető Újhold-líra. A kétrészes vers négy versszakából három kezdő sorát Nemes Nagy Ágnes *Fák* című költeményének első versmondata intonálja („Tanulni kell.”), a „Tőlük tanultam nézni” („élni”, „írni”) pedig ennek az iskolának kisugárzási köreit vázolja fel. Szabó T. Anna kiegyensúlyozott versnyelve, biztos kézzel formált versmondataival valóban az újholdas hagyománnyal hozhatók összefüggésbe. A kötet kötöttebb, daktilikus versekkel indul, s a metrum és a rím a későbbiek során is jelentős szerepet tölt be, ám ott, ahol (akár az előbb említett evésösztön, akár a szerelemösztön hatására) feltör a szenvedély, a vers átforrósodik, s rapszodikus szólamai szétvetik a metrikus és egyéb kötöttségeket. A kötet versanyagának ez a kettősség, a versek hol megállapodott, kiegyensúlyozott, szabályos, hol pedig magával sodró intonációja adja meg dinamikáját.

Szabó T. Anna eddigi költeményei is plaszticitásukkal, látványelemeikkel hívták fel magukra a figyelmet. Legújabb kötetének versei is erőteljes szenualitásukkal hatnak – ebben is felfedezhető a Nemes Nagy Ágnes-líra vízjele. A versekben különösen a látás, tapintás érzéke hangsúlyozott.

Az *Elhagy* mérnökien megtervezett kötet: kilenc verskörét egy kezdő- és egy záróvers keretezi. Az első (*Alvó arcok*) az arc változásain át rajzolja meg az (élet)idő múlásának fokozatait, a záróvers (33) pedig elmúlásképeket sorakoztat fel. A kötet vége felé (*Siralom háza* ciklus), ahol a versek lírai énjé óhatatlanul szembesül a test pusztulásával, a fájdalommal, a betegséggel (s itt egészen kíméletlen részletek olvashatóak), a teremtés mellé, fölé megalkotja a hitet, támaszt nyújtó teremtőt is, s ezzel újra egy olyan verskört nyit meg, amely nem túl gyakori a kortárs magyar lírában.